

Rapport 500030001

**Externe Voortgangsrapportage
Werkprogramma 2005**

Januari – April 2005

Inhoud

1. Inleiding	4
2. Nationale Milieubeleidsvaluatie en Duurzaamheid (NMD)	5
- Programma Wettelijke Producten (Balansen en Verkenningen)	
- Programma Gedrag en Economie	
- Programma Beleidsvaluatie	
3. Natuur, Landschap en Biodiversiteit (NLB)	8
- Programma Balansen en Verkenningen	
- Programma Quick Response Functie	
- Programma Landschapsdynamiek	
- Programma Ecologisch Onderzoek	
- Programma Sociaal-Economisch Onderzoek	
4. Klimaat en Mondiale Duurzaamheid (KMD)	11
- Programma Europees en Nationaal Klimaatbeleid	
- Programma Mondiale Duurzaamheid	
- Programma Internationaal Klimaatbeleid	
5. Luchtkwaliteit en Europese Duurzaamheid (LED)	13
- Programma Europese Duurzaamheid	
- Programma Nationale Beleidsvaluatie en Integrale Analyse Luchtkwaliteit	
- Programma ETC-ACC	
- Programma Netwerk UNECE en CCE	
6. Ruimte, Infrastructuur en Mobiliteit (RIM)	16
- Programma Infrastructuur en Mobiliteit	
- Programma Water en Ruimte	
- Programma RO-beleidsanalyse, Afwegingsmethoden en Gebiedsgericht Beleid	
7. Landbouw en Duurzaamheid Landelijk Gebied (LDL)	18
- Programma Duurzaam Nutriëntenbeheer	
- Programma Europees en Nationaal Landbouwbeleid	
- Programma Duurzaamheid Landelijk Gebied	
8. Leefomgevingskwaliteit (LOK)	20
- Programma Fysieke Leefomgeving	
- Programma Gezondheid, Welzijn en Leefbaarheid, en Integrale Leefomgeving	
9. Informatievoorziening en Methodologie Planbureau (IMP)	22
BIJLAGE	
Stand van zaken producten en diensten 2005	24

1. Inleiding

Deze rapportage bevat de voortgang van het werkprogramma van het Milieu- en Natuurplanbureau (MNP) in de periode januari t/m april 2005. Het werkprogramma bevat het programma *milieuplanbureau* dat het MNP uitvoert in opdracht van de minister van VROM, en het programma *natuurplanbureau* dat in opdracht van de minister van LNV wordt uitgevoerd.

De voortgangsrapportage is ingedeeld naar de thema's en programmalijnen die in het MNP-werkprogramma 2005 zijn opgenomen. In de bijlage wordt de stand van zaken ten aanzien van de in dit jaar te leveren producten aangegeven.

Met ingang van 1 mei 2005 heeft het Milieu- en Natuurplanbureau een eigen gezicht, in de vorm van een eigen (naam)logo, huisstijl en website. Daarmee profileert het MNP zich als zelfstandig planbureau, naast de andere drie planbureaus in Nederland. De eerste vier maanden van dit jaar is veel energie gestoken in de ontwikkeling van het eigen MNP-gezicht (huisstijl, website).

2. Nationale Milieubeleidsvaluatie en Duurzaamheid (NMD)

Programma Wettelijke producten (Balansen en Verkenningen)

Milieubalans 2005

In het eerste trimester van 2005 is de Milieubalans afgerond. Concepten zijn becommentarieerd door in- en externe deskundigen. De Milieubalans is eind maart gepresenteerd in de RMC en half april in een besloten briefing van de Vaste Kamercommissie van VROM. Op 10 mei is de Milieubalans tijdens een goed bezochte persconferentie door Klaas van Egmond aan staatssecretaris Van Geel aangeboden. Hoofdboodschappen:

- Europese milieueisen maken aanvullend Nederlands beleid noodzakelijk.
- Het uitvoeren van de Europese emissie-eisen leidt tot forse vermindering van uitstoot van vervuulende stoffen in Nederland. Maar door de specifieke situatie in Nederland is dat niet genoeg om te voldoen aan de milieukwaliteitseisen die de Europese Unie stelt.

Naast artikelen in de pers zijn er ook enkele artikelen in vaktijdschriften geschreven. Inmiddels heeft een evaluerend gesprek plaatsgevonden met DGM, zowel op het niveau van projectleiding als directie. Daarnaast heeft een projectevaluatie plaatsgevonden. Het geheel aan evaluaties, verantwoording van bestede tijd en middelen, overzicht van publiciteit, resterende onderzoeksvragen en een overzicht van kernindicatoren is binnenkort beschikbaar.

Ondersteuning Toekomstagenda Milieu

Dit project is in april van start gegaan. Over de invulling en het verloop ervan zal in de tweede voortgangsrapportage van dit jaar worden gerapporteerd.

Welvaart en Leefomgeving (WLO)

De WLO is een gemeenschappelijk project van CPB, RPB en MNP. Er is een aantal systematische fouten gevonden in de modellering van de gecombineerde regionale arbeids- en woningmarkt in de vier scenario's. Berekeningen moesten worden overgedaan, met een vertraging van de projectvoortgang als gevolg, met name bij het dossier verkeer en vervoer. Bij de Adviesdienst Verkeer en Vervoer (AVV) zijn de berekeningen over de vervoerbehoefte met betrekking tot het woon-werkverkeer en goederenvervoer gestart. Eerste resultaten worden voor de zomer verwacht. Dan zijn alle volumecijfers van mobiliteit, landbouw en energiegebruik beschikbaar en kunnen emissieberekeningen door MNP en ECN worden afgerond. Afhankelijk van de beschikbare ECN-capaciteit zullen alle emissiecijfers in september beschikbaar zijn. Effectevaluaties met betrekking tot gezondheid, natuur, water en landschap worden voorbereid op basis van bestaande internationale RAINS-gegevens en voorlopige nationale emissies. De combinatie van de Ruimtescanner en het zogeheten Kelk-model (voor de evaluatie van landschapsontwikkelingen) vormen een integratietool voor ruimtelijke kwaliteit.

Een viertal presentaties is gehouden over de WLO voor een publiek van beleidsmedewerkers ('adresseren we de goede problemen') en wetenschappers (als wetenschappelijke review). De planning van de WLO is gericht op afronding in het najaar van 2005, waarbij gezorgd wordt voor zoveel mogelijk aansluiting bij het project 'Ondersteuning Toekomstagenda Milieu'.

Duurzaamheidsrapportage

De eerste maanden van dit jaar is in het project Duurzaamheidsrapportage 2005 (DR05) gewerkt aan het opstellen van een projectplan en een bouwtekening van het te maken product. Beide stukken zijn in het Managementteam van het MNP geaccordeerd en de bouwtekening is vervolgens besproken met DGM. Vanuit DGM werd aangegeven in 2005 geen activiteiten uit te voeren die een mogelijk gezamenlijk product van SCP, CPB en MNP in 2006 in de wielen zou kunnen rijden. Eind maart 2005 is een intern concept van de Duurzaamheidsrapportage verschenen. Vervolgens zijn uitbestedingen aangegaan voor verschillende onderdelen om de beoogde inhoud van het boek in 2005 te kunnen waarmaken. Begin april werd duidelijk dat DGM in 2005 geen behoefte heeft aan een integraal vervolg op de Duurzaamheidsverkenning. Hierop heeft het MNP besloten om in 2005 geen prototype DR uit te

brengen en is een voorstel gedaan om het project om te polen in verschillende deelproducten, namelijk:

1. een DV-methoderapport;
2. een rapport biodiversiteit en ruimte vanuit DV-perspectief (het 'vergeten' hoofdstuk uit de Duurzaamheidsverkenning);
3. een publicatie over denken en doen van burgers;
4. een NRC- en/of Volkskrant-artikel als input voor de Algemene Beschouwingen;
5. het voorbereiden van de Duurzaamheidsrapportage 2006 (uit te brengen als MNP-product of als product van de gezamenlijke planbureaus).

Het methoderapport (product 1) was al voorzien in de bouwtekening, wordt gevraagd door DGM en gaat door. Over de producten 2 t/m 5 dient het MNP nog nader te besluiten over 'go or no go', timing en vorm. Het projectteam van de DR05 blijft voorlopig in stand om de gewenste ompoling tot stand te brengen en de daaruit voortvloeiende activiteiten uit te voeren.

Daarnaast heeft in het eerste trimester overleg plaatsgevonden met het SCP en TELOS. Met SCP zijn eerste stappen gezet en afspraken gemaakt over de inhoudelijke samenwerking met betrekking tot duurzaamheid. Met TELOS is afgesproken om met een gezamenlijk methodisch artikel te komen, om het debat met de wetenschap beter te kunnen voeren.

Emissieregistratie

- (1) Nieuwe berekeningsmethode Broeikasgasemissies

In het eerste kwartaal zijn nieuwe methoden geïmplementeerd voor het berekenen van broeikasgasemissies. Op basis daarvan is voor een groot aantal emissie-oorzaken de gehele tijdreeks vanaf 1990 herberekend en in het zogeheten CRF-format geplaatst. Dit nieuwe format is gebruikt als basis voor het National Inventory Report (NIR)

- (2) Dataset 2003 ten behoeve van de Milieubalans

In het eerste kwartaal zijn de definitieve emissiecijfers van 2003 voor de Milieubalans 2005 vastgesteld. Deze zijn in een bijlage bij de Milieubalans opgenomen.

- (3) Convenant met CBS

Tussen het CBS en MNP is een samenwerkingsconvenant afgesloten rond de Emissieregistratie. Hierin is de wederzijdse dienstverlening op gebied van de Emissieregistratie vastgelegd.

- (4) Overige leveranties

In het eerste kwartaal zijn diverse producten onder internationale rapportageverplichtingen conform afspraak geleverd. Voorbeelden zijn: UNECE-EMEP/Corinair, LCP-rapportage, EU monitoring mechanisme broeikasgassen. Een totaal overzicht van leveranties is opgenomen in het jaarverslag van de Emissieregistratie, dat eind maart 2005 door de stuurgroep ER is goedgekeurd.

Programma Gedrag en Economie

Het programma Gedrag en Economie levert met name interne producten ten behoeve van de integrale MNP-producten. In de eerste vier maanden van 2005 zijn zo bijdragen geleverd aan de Milieubalans ('kosten voor milieu', 'Economische ontwikkelingen en milieu') en het Milieu- en Natuurcompendium ('kosten en financiering van het milieubeleid'). Ten behoeve van de voorbereiding van de Duurzaamheidsrapportage zijn verschillende externe opdrachten uitgezet voor het uitzetten van enquêtes in Nederland en Europa:

- naar wereldbeelden en waarden van het Midden- en Kleinbedrijf (MKB) en consumenten;
- een onderzoek naar ketenverantwoordelijkheid;
- en een onderzoek naar kwaliteit van leven.

Resultaten van deze opdrachten worden in het najaar 2005 en voorjaar 2006 verwacht. Een deel van het programma is gericht op het geschikt maken van het instrumentarium voor onderzoek naar de relatie tussen milieudruk en economische groei en kosteneffectiviteitsberekeningen. Dit gebeurt onder andere door het 'narekenen' van de WLO-scenario's met het eigen instrumentarium. Dit zal in de zomer leiden tot een bijdrage aan de WLO en in het najaar tot bijdragen aan de 'Ondersteuning Toekomstagenda Milieu'.

Ontwikkeling CAM-DIMITRI

In de maanden januari t/m april zijn technologiescenario's opgesteld. Op basis van het werk is een conferentiebijdrage geschreven die later dit jaar zal worden omgewerkt tot een artikel. De ontwikkeling van de vraaggestuurde economische scenario's zijn wat vertraagd, vooral door werkzaamheden voor de Duurzaamheidsverkenning. Verwacht wordt dat de berekeningen en vergelijkingen met de CPB-WLO scenario's in september worden afgerond. Vervolgens zal in een interne discussie en een discussie met het CPB worden nagegaan of en hoe de economische scenario-ontwikkeling binnen MNP verder zal worden vormgegeven.

Economisch Onderzoek

Gestart is met het modelleren van een optimalisatiemodel voor kosteneffectiviteitsanalyses en aan een voorstel voor het integreren van kosteneffectiviteitscurves in DIMITRI.

Gedragsonderzoek

De geplande publicatie over waarden en gedrag van consumenten is vertraagd en is nu voor het najaar 2005 gepland.

SOR

Het GAMON projectvoorstel voor gedragsmodellering, samenwerking tussen MNP en LUW, is gehonoreerd. Op dit moment is begonnen met de werving van twee AIO's. Het samenwerkingsproject met de Rijksuniversiteit Groningen naar internalisatie van milieukosten in producten is, met de komst van een AIO in Groningen, gestart. Samen met IVEM/RUG is een onderzoeksvoorstel ingediend bij NWO. Het betreft onderzoek naar de bepaling van milieudrukintensiteiten met behulp van de hybride techniek (combinatie van proces en input-output onderzoek). De werkwijze is vergelijkbaar met die is gehanteerd voor energie-intensiteiten. Het samenwerkingsproject met de VU/IVM over Evolutionaire Economie is iets vertraagd. Gepland is om dit in oktober af te ronden.

Programma Beleidsevaluatie*Evaluatie NMP4-beleid (transitie-evaluatie)*

Het theoretisch kader dat de basis moet vormen voor de evaluatiemethodiek is in grote lijnen neergezet en besproken met wetenschappers en met de ministeries. Voor de praktische uitwerking zijn drie deelstudies met externe deskundigen gestart: Universiteit Utrecht over evaluatie van R&D voor bio-brandstoffen, Universiteit Amsterdam over het belang van toekomstvisie, te toetsen aan 'beprijzen in mobiliteit' en CREM over internationale instituties rond handel en biodiversiteit. Daarnaast zijn conceptvoorstellen voor systeemopties opgesteld, waaruit een aantal voorbeelden is gekozen om mee proef te draaien in het tweede kwartaal van 2005.

15 jaar milieubeleid

Het resultaat van deze activiteit is opgenomen in de Milieubalans 2005 ('normen en vormen in het milieubeleid'). Een eerste ruw concept voor vastlegging van de informatie in een achtergronddocument is opgesteld.

3. Natuur, Landschap en Biodiversiteit (NLB)

Het werk van het Milieu- en Natuurplanbureau op het terrein van natuur, landschap en biodiversiteit vindt voor een deel plaats in het NLB-team te Bilthoven en voor een deel binnen het werkprogramma van de Expertisegroep Wageningen Wettelijke Onderzoekstaken (WOT) Milieu- en Natuurplanbureau locatie Wageningen. De aansturing van het onderbouwend onderzoek voor de natuurplanbureaufunctie bij DLO-WUR is vastgelegd in een nieuwe structuur met programma's voor biodiversiteit, landschapsdynamiek, maatschappij/bestuurkunde en economie.

Programma Balansen en Verkenningen

Natuurbalans 2005

In de verslagperiode is het traject afgelegd van een eerste brainstorm over de hoofdbodschappen in januari tot en met het interne concept in april. De brainstorm werd op gang gebracht door de directeur van het MNP, prof.ir. N.D. van Egmond, samen met dr. D. van Zaane van de WUR. Het denken over het realiseren van natuurdoelen via gerichte sturing op doelsoorten is geconfronteerd met het denken over het sturen op input, met andere woorden op ruimtelijke en milieu-condities. In de afgelopen maanden zijn veel partijen geconsulteerd, is hard gewerkt aan de thema's (geldstromen; landschap en ruimtegebruik) en heeft overleg plaatsgevonden met de projecten Quick Scan 'Optimalisatie Samenhang Ecologische Hoofdstructuur' en 'Agrarisch en Particulier Natuurbeheer'. Zoals gebruikelijk zal de Natuurbalans ook dit jaar medio september verschijnen.

Natuurcompendium

Door de gezamenlijke redactie van het Milieu- en Natuurcompendium (MNC) is een plan voor een nieuwe indeling van het MNC opgesteld. Doel is een betere integratie en een betere ontsluiting van de nog steeds toenemende hoeveelheid indicatoren. Verder is samen met het project Natuurbalans een lijst met te vernieuwen indicatoren voor 2005 vastgesteld. De onderdelen landschap en natuurbeleid krijgen dit jaar een 'facelift'. Ook zal bij de doelgroepen (VROM, LNV) worden nagegaan of het Compendium aan de wensen en verwachtingen voldoet.

Agrarisch en Particulier Natuurbeheer

De eerste maanden van 2005 zijn de resultaten van de verschillende onderzoeken die gedaan zijn in het kader van het 'Thematisch Assessment agrarisch en particulier natuurbeheer' gepresenteerd bij LNV en een aantal stakeholders (Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO) en Natuurlijk Platteland Nederland (agrarische natuurverenigingen)). Daarnaast is een conceptrapport besproken in de begeleidingsgroep Natuur en Economie onder leiding van professor Van Ierland (WUR). Begin april is een workshop met stakeholders, beleidsambtenaren en onderzoekers georganiseerd met een drieledig doel: a) het aanscherpen van de conclusies en aanbevelingen b) het creëren van draagvlak voor het onderzoek c) het genereren van onderzoeksvragen voor het vervolgonderzoek in de komende 1-2 jaar. Dit vervolgonderzoek (deel II) zal landen in de 3^e Natuurverkenning (thema Omslag natuurbeleid) en/of de evaluatie van Programma Beheer. Eind april is een extern concept verschenen. Rond de zomer zal de rapportage (deel I) uitkomen.

Duurzame informatievoorziening Natuurplanbureau

De projectgroep heeft een plan opgesteld om de bestaande functionaliteit van de website Natuurplanbureau.nl te migreren naar de nieuwe infrastructuur. Voor het zogeheten Indibase-gedeelte (waarin de figuren, tabellen en andere illustraties uit een groot aantal MNP-rapporten digitaal zijn opgeslagen) is dit inmiddels gerealiseerd. Een interviewronde is gestart om de knelpunten in en visies op samenwerking tussen Wageningen en Bilthoven op geodatagebied te inventariseren. Uit een eerste vergelijking van de databestanden en contracten die daaraan ten grondslag liggen in de beide instellingen, blijkt dat er aanzienlijke winst te behalen is bij samenwerking.

Programma Quick Response Functie

In het kader van de programmalijn 'Quick Response functie' is gewerkt aan de Quick Scan 'Herbengrenzing Ecologische Hoofdstructuur', een verzoek via de Kaderbrief van het ministerie van LNV. De werktitel luidt: Optimalisatie Ruimtelijke Samenhang EHS. Het project is geïntegreerd met de Quick Scan 'Milieu- en watercondities EHS'. Het eerste onderwerp wordt gecoördineerd door de directie Natuurbeheer van het ministerie van LNV, de tweede door de directie BWL van het ministerie van VROM. Een conceptrapport is, na overleg met begeleidingscommissie in mei 2005 besproken met de DG-LNV. In de volgende voortgangsrapportage zal inhoudelijk worden gerapporteerd over deze programmalijn.

Programma Landschapsdynamiek

De werkzaamheden binnen deze programmalijn omvatten de eerste maanden in 2005 vooral bijdragen aan de Natuurbalans 2005. Daarnaast is gewerkt aan de aansturing van het onderbouwend onderzoek over landschapsdynamiek.

Programma Ecologisch Onderzoek

Ecologische Monitoring

Doel van het project Ecologische monitoring is informatie te leveren over de effecten die de milieudrukfactoren vermessing, verzuring en verdroging op de natuur hebben. Deze informatie wordt in diverse projecten, waaronder de Natuurbalans, gebruikt. Het Landelijk Meetnet Flora Milieu- en Natuurkwaliteit (LMF) meet de effecten op de vegetatie en is onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). In het eerste deel van 2005 zijn alle opdrachtbrieven aan de provincies weer verstrekt. Tevens kwamen van het CBS de gegevens van 2004 binnen, waarmee aan één van de mijlpalen is voldaan. Ten behoeve van de Natuurbalans is een analyse van de LMF-gegevens uit de duinen gedaan. Deze is aan het projectteam aangeboden. In het kader van het NEM is het reguliere overleg bijgewoond. Er is een kleine NEM-website ontwikkeld, waarop basisinformatie over het NEM gevonden kan worden.

Ecologische Modelling

Op basis van de visie op de MNP-modelling en aanvullend overleg met de Directie MNP is de voorbereiding gestart van de uitplaatsing van de themamodellen, in eerste instantie bij de Wageningen Universiteit (WUR). De Natuurplanner, de modelketen die bestaat uit die themamodellen, nadert zijn voltooiing. De terrestrische keten is volledig uitgewerkt in (de modelleeromgeving) ARISFLOW, aan de voltooiing van de aquatische biodiversiteitsketen wordt gewerkt.

De dissertatie over de aquatische biodiversiteitsmodellen PCLake en PCDitch is voltooid. De strategische discussie rond het faunamodel LARCH heeft geleid tot vereenvoudiging tot enerzijds een quick scan modellijn en anderzijds een modellijn waarin milieu en ruimtelijke samenhang geïntegreerd worden; dit laatste zal van veel nut zijn bij de toepassing in het kader van de Vogel- en Habitatrichtlijn.

Voor de gevoeligheidsanalyse van het terrestrisch deel van de modelketen zijn berekeningen gemaakt voor het begroeiingstype heide. Tevens zijn daarbij resultaten gegenereerd die bouwstenen zijn voor een versimpeld model, gebaseerd op de onderliggende Natuurplanner. Naar verwachting is deze opzet in principe geschikt om ook de berekening voor de andere begroeiingstypen uit te werken.

De Natuurplanner is op uitnodiging van de EU DG-Research gepresenteerd op een internationale workshop in Berlijn, waar gezocht werd naar modelketens die geschikt zouden zijn voor de evaluatie van het EU-landbouwbeleid.

Veel aandacht is besteed aan de opdrachtverlening van circa 10 nieuwe projecten voor het jaar 2005 in het onderbouwend onderzoek en aan de beoordeling van de opgeleverde producten uit 2004 (circa 20). Een opvallend product is de kaart met hot spots van botanische biodiversiteit, deels gelegen in grote eenheden natuur en deels in de kleine gebieden (ook wel 'pareltjes' genoemd). In 2005 wordt de

kaart aangevuld met hot spots voor vogels en vlinders. In combinatie met een 'neer-geschaalde' natuurdoeltypenkaart is de benadering mogelijk bruikbaar als monitoringmethode voor de doelrealisatie van de EHS.

Internationale Biodiversiteit

Het project Biodiversiteit Internationaal heeft in de eerste vier maanden van 2005 veel energie gestoken in de beschrijving van het GLOBIO modelontwerp in de vorm van publicaties. Tevens zijn de bevindingen over de relatie tussen biodiversiteit en armoede in een rapport samengebracht. Deze rapporten en een plan van aanpak voor de modellering in de komende projectfase zijn op 21 en 22 april gereviewd door een internationaal team van wetenschappers en klanten vanuit UNEP (United Nations Environment Programme), WCMC (World Conservation Monitoring Centre) en UNEP GRID Arendal (Regionale assessments).

Voor de implementatie van de European Biodiversity Headline Indicators zijn drie werkbijeenkomsten gehouden (per indicator één), met het oog op een snelle en adequate review van de 2010-doelstelling.

In Bangkok is het vooroverleg bijgewoond voor de Convention on Biodiversity (CBD), waar het technisch ontwerp van de 2010-indicatoren en de organisatie van de implementatie zijn vastgesteld, evenals de opzet van de Global Biodiversity Outlook. Een concept Millennium Assessment rapport werd goed ontvangen. Vanuit dit project is meegeschreven aan diverse onderliggende documenten. Een side event is georganiseerd waarin de zogeheten GEF-landen (Global Environment Facility van de Verenigde Naties) hun biodiversiteitsindicatoren presenteerden. Op verzoek van de Nederlandse Ambassade zijn de indicatoren, modellen en assessments gepresenteerd in Hanoi (februari) en Bangkok (april). De samenwerking met de University of British Columbia op het terrein van visserij is geëffectueerd.

Kennissysteem Soorten en Gebieden

In het project 'soorten en gebieden' is gewerkt aan verdere uitbouw van de relatie tussen natuur en met name atmosferische depositie van stikstof en zuur. De achterliggende methode is ingebracht in het EU-project 'Streamlining European Biodiversity Indicators' dat tot doel heeft kern-gradometers te benoemen op het gebied van bescherming van biodiversiteit. Beïnvloeding van natuur door stikstofdepositie is een van die kern-indicatoren. De gegevens zijn tevens ingebracht in de Natuurbalans en het VROM/LNV project 'Milieu- en watercondities en ruimtelijke samenhang in de EHS'. Dit met als doel om de milieudruk op Natura-2000 gebieden en de EHS te beschrijven. Afspraken zijn gemaakt om een bijdrage te leveren aan een LNV-project over de staat van instandhouding in Natura-2000 gebieden. Ook voor het bepalen van de staat van instandhouding is milieudruk een belangrijk aspect. In het kader van de 'National Focus Centre' voor de conventie van grootschalige luchtverontreiniging is een update gemaakt van de Nederlandse database van kritische deposities voor stikstof, zuur en zware metalen. De gegevens zijn gepresenteerd in een internationale workshop. Rapportage over de update verschijnt later dit jaar in het jaarverslag van het 'Coordination Centre of Effects' (CCE; zie hoofdstuk 5), vallend onder dezelfde conventie.

De rapportage over de mogelijkheden die de kennisdatabase biedt voor de gegevensvoorziening in Natura-2000 gebieden is gereed.

Programma Sociaal-Economisch Onderzoek

Kosteneffectiviteit-geldstromen-natuurkosten

Dit project is in de verslagperiode afgerond met een rapportage. Met de ministeries van LNV en Financiën wordt overleg gevoerd over het vervolg.

4. Klimaat en Mondiale Duurzaamheid (KMD)

Programma Europees en Nationaal Klimaatbeleid

Het MNP heeft het Nationaal Inventarisatie Rapport 2005 over de emissie van broeikasgassen uitgebracht in april 2005. De nieuwe datasets zijn gebruikt voor de leverantie aan de EU in het kader van de internationaal verplichte rapportages. De emissiecijfers zijn ook gebruikt als startpunt voor de nieuwe referentieramingen voor 2010 en 2020.

Samen met Energieonderzoek Centrum (ECN) is het rapport Referentieramingen energie en emissies 2005–2020 gepubliceerd in maart 2005. Eén van de conclusies is dat het energiegebruik en de daarmee samenhangende CO₂-emissies verder zal toenemen tot 2020. De doelstelling voor energiebesparing dreigt niet te worden gehaald. Duurzame energie groeit weliswaar sterk, maar het doel van duurzame energie wordt niet gehaald. Desondanks is het Nederlandse Kyotodoel binnen bereik. In de Referentieramingen zijn voor twee scenario's (Strong Europe en Global Economy) energiegebruik en -opwekking, en emissies van broeikasgassen, verzurende stoffen (NO_x, SO₂, NH₃, VOS) en fijn stof geraamd. Dit zijn twee van de vier scenario's die in de studie Welvaart en Leefomgeving (WLO) worden gebruikt. Eveneens samen met het ECN wordt gewerkt aan het Optiedocument broeikasgassen en NEC-stoffen. Op verzoek van VROM is het Optiedocument wegens prioritering van ECN-werkzaamheden uitgesteld tot eind 2005. MNP zal desondanks een tussenrapportage voor de niet-CO₂-broeikasgassen en NEC stoffen in de zomer 2005 uitbrengen.

Het Utrechts Centrum voor Energieonderzoek heeft in opdracht van het MNP een vergelijking gemaakt van de energie-efficiency van industriële sectoren in de EU-landen en heeft het gebruik van benchmark als grondslag voor de allocatie bij het EU emissiehandelssysteem geanalyseerd. Publicatie wordt verwacht in juni 2005.

Geanalyseerd is wat de macro-economische gevolgen voor Nederland zijn wanneer onvolledige coalities het initiatief nemen om 30% emissiereductie van broeikasgassen te halen. Rapportage is wat vertraagd en wordt verwacht in juli 2005.

MNP heeft presentaties gegeven over de energievoorziening op het VVM Nationaal Energiedebat (Amsterdam) en het VVM-symposium over Duurzaamheid (Deventer) en over de nieuwe berekeningen van de Emissieregistratie (NIR) op de VNO/NCW-bijeenkomst over de Referentieramingen op verzoek van VROM en EZ. Momenteel bereiden ECN en MNP een convenant voor dat de samenwerking op het terrein van nationaal (en Europees) energie- en klimaatbeleid structureel bevestigt en verbreedt (ondertekening is voorzien op 1 juli 2005).

Programma Mondiale Duurzaamheid

Het MNP heeft in februari de publicatie 'Outstanding Environmental Issues for Human Development' uitgebracht. In dit boekje wordt de rol van milieu in het bereiken van de Millennium Doelstellingen onderzocht. Dit boekje is op verzoek van VROM/IMZ geschreven en is gepresenteerd op de Governing Council van het Milieuprogramma van de Verenigde Naties (UNEP). Belangrijkste conclusie is dat ongeveer 60% van de ecosysteemfuncties die essentieel zijn voor het leven op aarde verslechteren of niet duurzaam worden gebruikt. De schadelijke gevolgen van deze achteruitgang kunnen de komende vijftig jaar nog ernstiger vormen aannemen.

Met Buitenlandse Zaken (i.c. de ambassadeur mondiale duurzaamheid) zijn onderhandelingen gaande om tot een structurele samenwerking te komen. In dit verband heeft MNP voorgesteld enkele instrumenten (verder) te ontwikkelen om duurzaamheid in beleid beter zichtbaar te maken. Een stagiair werkt vanaf april 2005 het kwetsbaarheidconcept verder uit voor water (zoals dat eerder voor voedsel is vormgegeven).

MNP is mede-coördinator van het hoofdstuk 'Challenges and Opportunities' voor de vierde Global Environmental Outlook (GEO-IV). Dat hoofdstuk probeert vanuit duurzaamheidsperspectief de link te leggen tussen menselijke kwetsbaarheid en veranderingen in het milieu. In de voorbereidingsfase zijn door MNP twee internationale workshops georganiseerd, die hebben geresulteerd in een verhaallijn en geannoteerde inhoudsopgave voor dit hoofdstuk. Daarnaast participeert MNP in het scenario-hoofdstuk en heeft ten behoeve daarvan een bijdrage geleverd aan het uitdenken van het proces voor interactieve scenario-ontwikkeling (binnen de 7 UNEP-regio's) en de basis data voor de scenario's (ook in het licht van nieuwe scenario-studies verschenen na GEO-3).

Voor het project *Development and Climate* zijn de voorbereidingen gestart voor de tweede beleidsdialog die MNP als onderdeel van dit internationale programma organiseert. Rurale ontwikkeling zal het onderwerp van de tweede workshop zijn, waarbij de focus met name gericht zal zijn op energie (link mitigatie) en voedsel & water (link adaptatie).

Millennium Ecosystem Assessment: maart 2005 is het Synthese Rapport van de Millennium Ecosystem Assessment (MA) verschenen. Vanuit de Programmalijn Mondiale Duurzaamheid is een belangrijke bijdrage aan de MA geleverd, zowel in het scenario-rapport als op het gebied van beschrijving van toekomstige ecosysteem-diensten en biodiversiteit (voornamelijk via IMAGE-toepassingen). Het scenario-rapport is in de afgelopen periode afgerond en zal in september verschijnen.

Programma Internationaal Klimaatbeleid

In de eerste vier maanden van dit jaar is veel werk verricht aan enkele producten die niet waren voorzien, maar direct aansloten bij de beleidsactualiteit. In het kader van de inwerkingtreding van het Kyoto Protocol op 16 februari 2005 is, samen met andere partners in het Platform Communication on Climate Change (PCCC), de brochure 'De kleine vraagbaak van het Kyoto Protocol' uitgebracht. Op verzoek van Staatssecretaris van Geel is op deze 16^e februari een wetenschappelijke bijeenkomst georganiseerd over de laatste inzichten in het klimaatprobleem. Daarnaast is ten behoeve van de behandeling van Tweede Kamer de brochure 'Hoeveel warmer mag het worden' samengesteld, met de laatste inzichten in de mogelijke effecten van klimaatverandering op mondiale schaal in relatie tot de mate van temperatuurstijging.

Een bijdrage is geleverd aan de door het Engelse milieuministerie georganiseerde internationale wetenschappelijke conferentie over stabilisatie-scenario's (in Exeter), met een paper en presentatie over de implicatie van temperatuurdoelstellingen voor mondiale en regionale emissiepaden. Deze bijdrage is vervolgens uitgewerkt in een wetenschappelijk artikel en het MNP-rapport 'Meeting the EU 2°C target: global and regional emission implications'.

Er is verder gewerkt aan de ontwikkeling van een landenversie van het FAIR-model voor meer gedetailleerde analyse van mogelijke post-2012 regimes voor lastenverdeling, waaronder het Zuid-Noord voorstel (post-2012 regime). Ook is verder gewerkt aan de voorbereiding van een rapport over mitigatie-scenario's.

In IPCC-verband is een bijdrage geleverd aan de 'zero order draft' van het vierde assessment rapport over Mitigatie (werkgroep III).

In februari en maart is in vergaande mate overeenstemming bereikt over de wijze waarop onderdelen van het National Research Programme Climate worden gestopt, opgaan in het Onderzoeksproject Bsik/Klimaat voor Ruimte of nog gewoon doorgang vinden. Per 1 april 2005 is het NRP-CC als zelfstandig programma opgehouden te bestaan. De bedoeling is voor de zomer 2005 de nieuwe afspraken te formaliseren tussen MNP en VROM/DGM.

IPCC-Technical Support Unit (TSU) werkgroep III: in april 2005 is conform planning het Special Report Fluorinated Gases door de plenary session van de IPCC aangenomen en gepubliceerd.

5. Luchtkwaliteit en Europese Duurzaamheid (LED)

Programma Europese Duurzaamheid

De eerste fase (pilot) van het project 'Beoordeling nieuwe EU-commissie voorstellen' is in april afgerond. De biofuels-directive (ex-post), de Mariene Strategie en de review van het Witboek Transport zijn bij wijze van voorbeeld geanalyseerd. Er is een beoordelingsmethodiek opgesteld en in overleg met DGM zijn voorstellen geselecteerd die voor beoordeling door MNP in aanmerking komen: 4 thematische strategieën (lucht, bodem, afval en natuurlijke hulpbronnen), mededeling over het reduceren van klimaatimpact van de luchtvaart, en het Raadsbesluit Plattelandsontwikkeling.

In het Europees 6^e kader onderzoeksproject 'Sustainability Advanced Test' wordt een beoordeling gemaakt van methoden en technieken (hierna: tools) die een rol (kunnen) spelen bij duurzaamheid gerelateerde effectrapportages ten behoeve van verschillende fases van beleid. In het eerste trimester van 2005 is het zogenoemde 'inception report' afgerond (MNP rapport E/555000001, getiteld 'SustainabilityA-Test – Inception report. Progress to date and future tasks'.) Een belangrijke uitkomst van het project is een tool-overzicht dat nu al op eenvoudige manier via internet te benaderen is: <http://ivm5.ivm.vu.nl/sat/>.

Het MNP is voor Nederland het National Focal Point (NFP) voor het European Environment Agency (EEA). In de afgelopen periode zijn 28 acties uitgevoerd voor het EEA en/of de EEA Topic Centres. Deze acties betroffen reviews van conceptrapporten of andere producten (7) deelname aan EEA Workshops (6), leveren van gegevens (7), check Nederlandse vertaling van EEA-producten (3) en overige acties (5).

Programma Nationale Beleidsevaluatie en Integrale Analyse Luchtkwaliteit

EU-strategie Clean Air for Europe (CAFE)

Op 14 maart zijn de getallen uit de referentieraming voor de variant GE opgeleverd. Daarnaast zijn ook emissietotalen bijgeleverd. Deze gegevens zijn door DGM doorgestuurd naar de Europese Commissie en naar IIASA. Op 24 maart j.l. is in samenwerking met de VVM een wetenschappelijk symposium gehouden over het Nederlands luchtverontreinigingbeleid en CAFE. Ondanks een sterke afname van de luchtverontreiniging zijn er nog steeds effecten op de gezondheid van mens en ecosystemen. Sterke verbanden worden gevonden tussen blootstelling aan fijn stof en effecten op de gezondheid. Effecten van luchtverontreiniging, als een afname van soortenrijkdom in ecosystemen, komen tegenwoordig en in de toekomst vooral door vervuiling met stikstof. Met behulp van integrale modellen als het RAINS-model onderbouwt de Europese commissie nieuw beleid voor luchtverontreiniging om de effecten op mens en natuur te verminderen. Nederland is in Europa één van de landen met de hoogste luchtvervuiling, maar ook met één van de meest eco-efficiënte economieën. Dilemma's voor nieuw beleid in de toekomst zijn een keuze tussen een kosteneffectieve aanpak versus een gelijke milieubescherming en de afweging tussen binnenlandse en buitenlandse inspanningen.

Beleidsevaluatie en Kennisbasis

Op verzoek van de Staatssecretaris is een briefrapport opgesteld ter voorbereiding van discussie in de Vaste Kamer Commissie voor VROM en V&W over knelpunten luchtkwaliteit. Ook is een analyse uitgevoerd of met aangescherpte EU-emissionormering voor wegverkeer de problemen opgelost kunnen worden. Belangrijkste conclusies zijn:

- De voorstellen van het kabinet om de uitstoot van verkeer terug te dringen leiden tot een verbetering van de luchtkwaliteit in Nederland, maar zijn niet toereikend om te voldoen aan de Europese luchtkwaliteitsnormen voor fijn stof en stikstofdioxide in 2005 respectievelijk 2010. De risico's van luchtverontreiniging voor de gezondheid van de mens nemen beperkt af. De knelpunten voor nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen, zoals woningbouw- en infrastructuurprojecten, blijven voornamelijk bestaan.
- Het stikstofdioxideprobleem is op de langere termijn (2020) oplosbaar als de Euronormen fors worden aangescherpt met 60%.

- Het probleem met fijn stof is technisch niet oplosbaar met schoon wegverkeer, zelfs niet als de uitstoot tot nul wordt gereduceerd.
- Het sectorale plafond voor de emissies van stikstofoxiden door de sector verkeer van 158 miljoen kg in 2010 is onvoldoende om alle stikstofdioxideknelpunten op te lossen. Om dit wel te realiseren zullen de emissies door het verkeer verlaagd moeten worden naar een niveau van circa 120-130 miljoen kg.

Ook is voor het luchtdossier (zwaveldioxide, stikstofoxiden, fijn stof en vluchtige organische stoffen) de milieupformance van de Nederlandse industrie en energiesector vergeleken met die van andere EU-landen. De analyse toont aan dat de Nederlandse industrie koploper is binnen de EU voor wat betreft de bestrijding van luchtverontreiniging. De totale kosten van emissiebestrijding in Nederland (voor genoemde stoffen) zijn laag afgezet tegen de bruto toegevoegde waarde van de Nederlandse industrie en energiesector (0,6%) en ook ten opzichte van de kosten van arbeid (iets meer dan 1%). Het lijkt dan ook niet waarschijnlijk dat het huidige luchtbeleid (met inbegrip van NEC-2010-beleid) een grote invloed zal hebben op de concurrentiepositie van de Nederlandse industrie en energiesector. Voor enkele bedrijfstakken met een kleine winstmarge plus een hoge mate van internationale concurrentie (basismetaleen) kan de concurrentiepositie mogelijk wel significant worden verstoord.

Op verzoek van RIKZ heeft MNP deelgenomen aan het assessment-panel (naast het Verenigd Koninkrijk, Zweden en België) over belasting van de conventiewateren met depositie van nutriënten en gevaarlijke stoffen. De belasting en de trends daarin over de afgelopen 10-15 jaar zijn geschat op basis van metingen uit de OSPAR-CAMP database en modelberekeningen. Over het algemeen wordt er voor de conventiewateren een dalende trend in de atmosferische depositie van nutriënten en zware metalen gevonden. Uitzondering daarop is de Noordzee, waar de depositie van nutriënten minder uitgesproken is (en die van zink toenam). Uit de assessment komt duidelijk naar voren dat de CAMP-database onvolledig is en de uitgangspunten van de database aan revisie toe is.

In het extern gefinancierde PARMA-project wordt, in samenwerking met TNO, op basis van satellietmetingen, grondmetingen en empirische en theoretische modellen een Europese kaart gemaakt van fijn stof ($PM_{2,5}$ en PM_{10}). In de satellietmetingen van stof zijn grootschalige brongebieden duidelijk herkenbaar (Po-vlakte, Nederland, Centraal Noord-Europa). Eerste resultaten zijn gepresenteerd bij de 5^e Urban Air Quality conferentie in Valencia (maart 2005).

In het kader van het samenwerkingsverband met de sector RIVM/MEV is het project gestart naar meten van ammoniakconcentraties in 22 Vogel- en Habitatrichtlijngebieden. Doel is een indicatie te verkrijgen van wat de nauwkeurigheid en representativiteit van de MNP concentratie/depositie berekeningen voor natuurgebieden is. Metingen vinden plaats in samenwerking met lokale beheerders van Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. Door op deze gedetailleerde ruimtelijke schaal metingen te verrichten en de betrokkenheid van deze 'natuur-'organisaties wordt een duidelijk verband gelegd met het 'effect-'veld.

Programma ETC-ACC

In het eerste trimester van 2005 werden de resterende producten van de ETC/ACC 2004 Subventie afgerond, onder meer zogeheten technical papers over de energie-, klimaat- en luchtscenario's ter ondersteuning van EEA's 3^e Europese Milieuverkenning (SoEOR2005) en over klimaatrisico's, aanpassingsstrategieën en aanpassingsscenario's. Het werk ter ondersteuning van het SoEOR2005 rapport wordt voortgezet onder de 2005 Subventie, met name gericht op een voor EEA prioritair rapport over energie en klimaat. De jaarlijkse EU emissie-inventarisatie is volgens plan afgeleverd. De Europese luchtkwaliteitsdatabase AirBase is gevuld met 2003-data en er is gewerkt aan een EEA-rapport over de kwaliteit van deze data. Er werd gerapporteerd over de toepassing van de Streets Emissions Ceilings methodiek voor het analyseren van hot spots. Diverse projecten voor 2005 zijn opgestart, zoals een assessment rapport over de Europese luchtkwaliteit, waar speciale aandacht zal worden besteed aan de effectiviteit van Europees luchtbeleid, en rapporten over de potentiële rol van biomassa in de Europese energiehuishouding.

Programma Netwerk UNECE en CCE

Coordinating Centre for Effects (CCE)

In het kader van de UNECE Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution heeft het CCE in samenwerking met 17 Europese landen berekeningen gemaakt voor critical loads van cadmium, lood en kwik. Dit ter ondersteuning van een review en een mogelijke effectgerichte revisie van het Aarhus protocol voor zware metalen. Het werk leidde tot verrassende (contra-intuïtieve) conclusies. Depositie van lood en kwik blijkt een probleem te zijn: critical loads worden significant overschreden in Europa. Cadmium is geen noemenswaardig probleem. Deze analyse is contra-intuïtief omdat de luchtkwaliteitsrichtwaarden voor deze stoffen nauwelijks worden overschreden. Andere conclusie uit de studie is dat Europese emissie-inventarisaties van zware metalen een slechte kwaliteit hebben (na vergelijking met actuele depositie meetwaarden).

Daarnaast heeft het CCE met 16 Europese landen een actualisatie doorgevoerd van de Europese database voor critical loads voor zuur en vermisting. Nieuw was een eerste analyse met deze data van mogelijke tijdsvertagingen, waarmee zure depositieveranderingen doorwerken in termen van toekomstige schade en herstel. Eerste resultaten suggereren dat ruim 95% van de Europese ecosystemen waarvoor analyses zijn verricht al in 2030 zouden kunnen herstellen van effecten van verzuring als de deposities voldoende (vaak zelfs lager dan de critical loads) verminderd zouden worden. Deze critical loads database dient ter ondersteuning van de aankomende review en mogelijke revisie van het Gothenburg protocol en de NEC-directive. De CCE-database van vorig jaar is mede in het eerste kwartaal van 2005 gebruikt voor de ondersteuning van de Thematische Strategie voor luchtverontreiniging van de Europese Commissie (CAFE).

Tenslotte heeft het CCE in samenwerking met het Duitse ministerie voor Milieu en het Umweltbundesamt (UBA) de 15^e CCE workshop georganiseerd (Berlijn, 25-27 april 2005). Op deze workshop werden de verschillende critical loads resultaten gepresenteerd. Als onderdeel van de workshop organiseerde het CCE een tweedaagse sessie om de methodologie voor de bepaling van stikstof (N-) critical loads ook op biodiversiteit betrekking te laten hebben en N-critical load overschrijdingen voortschrijdend in termen van herstel en schade te kunnen uitdrukken. Daartoe heeft het CCE in samenwerking met Alterra een conceptdocument opgesteld dat in het Conventie-netwerk voor review beschikbaar is gesteld.

RAINS-NL

Er is in Europa een tendens waarneembaar dat landen een eigen RAINS-versie laten ontwikkelen. Dit om een eenvoudiger communicatie tussen het grootschalige Europese RAINS en meer op nationale omstandigheden toegesneden versies mogelijk te maken. Op 3 februari organiseerde het MNP een workshop over het RAINS-NL model. De workshop werd ruim bezocht door stakeholders op het terrein van het nationale en internationale luchtbeleid. Tijdens de workshop werd ook een demonstratie gegeven van RAINS-Italië. De eerste versie van RAINS-NL nadert zijn afronding, waarna het verder getest kan worden in de aanloop naar toepassingen in het kader van de review en mogelijk revisie van het Gothenburg protocol en de NEC-richtlijn.

6. Ruimte, Infrastructuur en Mobiliteit (RIM)

Programma Infrastructuur en Mobiliteit

De eerste vier maanden van dit jaar stonden binnen deze programmalijs grotendeels in het teken van twee dossiers: luchtkwaliteit en kilometerheffingen.

Luchtkwaliteit

Verkeer is een belangrijke oorzaak van lokale overschrijding van EU-luchtkwaliteitsnormen voor stikstofdioxide en fijn stof. Om een spitsstrook te kunnen aanleggen op de A27 (ter hoogte van Hollandsche Rading) werd begin 2005 bij de Raad van State een bestuursrechtelijk geschil behandeld tussen de overheid, die de strook wil aanleggen, en lokale groeperingen, die daar op tegen zijn. Rijkswaterstaat had ten behoeve van het geschil TNO gevraagd om met modelberekeningen de luchtkwaliteitgevolgen van de aanleg van de spitsstrook te schatten en ze had het MNP gevraagd dit TNO-onderzoek te reviewen. Het MNP schatte in de review de luchtkwaliteit in het studiegebied, los van de eventuele aanleg van de plusstrook, ongunstiger in dan TNO. Deze review-resultaten zijn meegenomen naar de zitting van de Raad van State.

Een ad hoc beleidsadvies voor het Ministerie van VROM is geschreven over de kosteneffectiviteit van roetfilters op OV-bussen.

Kilometerheffingen

De milieueffecten zijn onderzocht van verschillende varianten voor het beprijzen van het wegverkeer. De varianten zijn opgesteld door het platform 'Anders Betalen voor Mobiliteit' onder leiding van de heer Nouwen, met als doel te komen tot een maatschappelijk gedragen advies aan de Minister van Verkeer en Waterstaat. De belangrijkste conclusies zijn (1) vervanging van de motorrijtuigenbelasting (MRB) en (een deel van) de aanschafbelasting (BPM) door een heffing per gereden kilometer kan milieuwinst opleveren, (2) heffingen op specifieke locaties op het hoofdwegennet (zoals congestie- en passageheffingen) hebben een gering effect op de totale emissie van het wegverkeer en de luchtkwaliteit langs snelwegen, (3) het invoeren van een (naar de huidige milieuklasse) gedifferentieerde kilometerheffing voor het zware vrachtverkeer zal op de korte termijn een versnelde verschuiving naar schone vrachtauto's op kunnen leveren.

Programma Water en Ruimte

In de verslagperiode is het methoderapport over 'Afwentelingsmethodiek blauwe knopen' afgerond en gepresenteerd in diverse gremia. Het rapport zal in juni worden gepubliceerd. Dit onderzoek krijgt mogelijk een vervolg, waarbij voor andere stroomgebieden de methodiek wordt toegepast.

Op verzoek van de Vaste Kamercommissie van Verkeer en Waterstaat is een presentatie over de Kaderrichtlijn Water (KRW) verzorgd. Daarin zijn de onderzoeksresultaten uit eerdere MNP-rapporten gepresenteerd. Het ministerie van Economische Zaken heeft belangstelling voor een ex ante evaluatie van de KRW door de planbureaus, naast een kosten/baten-analyse die via het Landelijk Bestuurlijk Overleg Water (LBOW), de opvolger van de Commissie Integraal Waterbeheer (CIW), is opgestart.

Programma RO-beleidsanalyse, Afwegingsmethoden en Gebiedsgericht Beleid

Ruimtelijke Modelling

In deze programmalijs wordt gewerkt aan de ontwikkeling, calibratie en validatie van de ruimtelijke modellen van het MNP. De in 2004 ontwikkelde nieuwe versies van de ruimtelijke modellen zijn getest en in gebruik genomen. De met de modellen opgestelde ruimtelijke toekomstscenario's ten behoeve van de Duurzaamheidsverkenning zijn gerapporteerd (zie tekstbox).

Voorbeeld van een modeltoepassing waarvan de rapportage en publicatie binnen het programma ruimtelijke modellering heeft plaatsgevonden.

Medio januari is de rapportage van het project Ruimtelijke Beelden opgeleverd, voorafgegaan door een artikel in de NRC. Het artikel en het rapport hebben veel belangstelling ondervonden, zowel vanuit de politiek, het beleid als de wetenschap. De gegevens zijn gebruikt bij presentaties voor het Ministerie van Economische Zaken en de Rijksplanologische Commissie. De onderliggende data worden gebruikt voor een tentoonstelling van de Architectuur Biënnale in het Nederlands Architectuur Instituut en in een regio-atelier van de stichting Nieuwe Kaart van Nederland. Een wetenschappelijk-methodologisch artikel en een Nederlandstalig artikel gericht op beleid zijn in de maak. De inspanningen in het project Ruimtelijke Beelden zullen worden gecontinueerd in de ruimtelijke uitwerking van de nieuwe Welvaart en LeefOmgeving scenario's, waar nieuwe ruimteclaims zullen worden opgenomen en een actualisering plaats zal vinden van het onderliggend kaartmateriaal.

Er is, in samenwerking met de Vrije Universiteit Amsterdam, een begin gemaakt met een validatie van de modellen. Deze validatie wordt dit jaar afgerond. De afstemming tussen de ruimtelijke modellen en de overige modellen van het MNP wordt verder verbeterd, om de effecten van veranderend ruimtegebruik op milieu en natuur in de ruimtelijke scenario's te kunnen meenemen. Daarnaast vindt een evaluatie plaats van een ruimtelijk allocatiemodel voor natuurtypen. Dit model kan mogelijk in de toekomst gebruikt worden om in de ruimtelijke scenario's natuur beter te integreren. Tevens wordt meegewerkt aan de voorbereiding van twee wetenschappelijke congressen, in samenwerking met de Vrije Universiteit Amsterdam en Universiteit Utrecht. De bijdrage bestaat uit de organisatie van sessies rond ruimtelijke modellering.

Het MNP is partner in het EU gesubsidieerde project SELMA (Spatial Deconcentration of Economic Land Use and Quality of Life in European Metropolitan Areas). In dit project wordt gezocht naar verbanden tussen economische deconcentratie en leefkwaliteit in steden. Verstedelijkingsprocessen in verschillende Europese steden worden geanalyseerd en met elkaar vergeleken. De bijdrage van MNP in dit project bestaat uit de implementatie van het stedelijk landgebruiksmodel UbanSim in de Noordvleugel van de Randstad. Dit model is ontwikkeld in de VS en verschilt conceptueel van de MNP landgebruiksmodellen. Als de modelimplementatie succesvol blijkt, wordt het model in de toekomst wellicht opgenomen in het modelinstrumentarium van het MNP.

Ruimte en gebieden

Het Ruimtelijk Planbureau en het Milieu- en Natuurplanbureau zijn in opdracht van VROM/DGR gestart met het uitwerken van een tweejaarlijkse monitor van de Nota Ruimte. Het project van beide planbureaus is gericht op de monitoring van de daadwerkelijke ruimtelijke ontwikkelingen. VROM/DGR zal zelf een beleidsmonitoring opzetten. Ook is DGR bezig met het opzetten van een benchmark door de provincies. De beide planbureaus hebben inmiddels een voorlopige lijst van indicatoren opgesteld, en zijn nu bezig met de organisatie van de productie van de indicatoren. Ze werken hierbij zo goed mogelijk samen en stemmen zo goed mogelijk af met andere monitoringsprojecten, zoals dat voor de Agenda Vitaal Platteland (AVP). De eerste monitoringsrapportage zal medio 2006 verschijnen.

Ook is begin 2005 gestart met het project 'Ruimte, WRO en Grond'. Resultaten hiervan zijn nog niet beschikbaar. Ten behoeve van de implementatie van het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) moeten afspraken worden gemaakt over de wijze van verantwoording en evaluatie. Dit gebeurt in het begin 2005 gestarte PEIL-project. Hierin werken DGM, LNV de provincies en het MNP nauw samen, om onder andere de voor het AVP ontwikkelde indicatorenset te beoordelen op logica, evalueerbaarheid, meetbaarheid en kosten. Eerste resultaten geven aan dat aanpassingen noodzakelijk zijn. De door de PEIL-groep te formuleren voorstellen worden ten aanzien van haalbaarheid kortgesloten met de provincies.

Samen met VROM, LNV, V&W en IPO wordt verder gewerkt aan de doorlichting van de internationale rapportage- en monitoringverplichtingen. Het betreft circa 100 monitoringsverplichtingen van zeer verschillende omvang. Het aantal rapportageverplichtingen is veel groter, maar betreft vaak dubbelingen ten aanzien van monitoring of heeft betrekking op 'compliance' (kwalitatieve informatie).

Een tussenrapportage waarin wordt ingegaan op aard en juridische status van de verplichtingen komt, voor wat betreft de milieuthema's, juli 2005 gereed.

7. Landbouw en Duurzaamheid Landelijk Gebied (LDL)

Programma Duurzaam nutriëntenbeheer

De Tweede Kamer (rondetafel 26 januari) en LNV en VROM (bilateraal en naar aanleiding van de Milieubalans) zijn geïnformeerd over de haalbaarheid van milieudoelen van het nieuwe mestbeleid, dat nog door de Kamer goedgekeurd moet worden. Een belangrijke boodschap is dat daling van de gemiddelde nitraatconcentraties tot 50 mg/l in 2009 in het zandgebied niet haalbaar is met de normen van 2009 in het nieuwe mestbeleid. Hoofdoorzaak is een najleffect, dat ecologisch gezien niet belangrijk is, maar politiek/juridisch helder gecommuniceerd moet worden. De onderbouwende STONE-berekeningen lopen: moment, vorm en inhoud van rapportage hierover moeten nog worden overlegd met de ministeries (onder andere mogelijkheden van regionale toetsing en verlaging toetsdiepte).

Rapportages over (Kosten-)Effectiviteit van Generiek en Gebiedsgericht Mestbeleid en VELD-project (WUR met medewerking van MNP over ammoniakemissie bij uitrijden en verklaring ammoniakgat) zijn verschenen. Consequenties voor beleid en onderzoek worden momenteel verder uitgewerkt.

Een MNP-notitie 'Onzekerheden in berekeningen nationale ammoniakemissies' is opgesteld en verspreid binnen LNV, VROM en de betrokken onderzoeksinstituten. Conclusie is dat transparantie en consistenties van emissie-monitoring en emissieprognose, met name tussen het mest- en ammoniakdossier, onvoldoende zijn voor goede beleidsevaluaties. Voor monitoring (Emissieregistratie) is reeds actie ondernomen, voor prognose zal binnenkort met LNV en VROM worden overlegd.

Het 'International Nitrogen Initiative' (Nanjing declaratie 2004) is door UNEP (in Nairobi) niet goedgekeurd. De internationale strategie wordt nu vanuit VROM herzien. De MNP-bijdrage aan zowel internationale studies rondom Integraal Stikstof (onder andere deelname aan het NitroEurope voorstel) krijgt langzaam vorm. MNP levert vooralsnog geen bijdrage aan nationale studies (bijvoorbeeld projectvoorstellen Noord Friese Wouden en Duurzaam Texel).

Programma Europees en Nationaal Landbouwbeleid

Vanuit de programmajen Europees en Nationaal Landbouwbeleid is ook deze periode de nodige input geleverd in projecten als de Milieubalans, de Referentieraming broeikasgassen en verzurende stoffen en de Emissieregistratie. Deze rapporten zijn inmiddels gepubliceerd. Voor wat betreft ammoniak was de conclusie van de Referentieraming dat de emissie in 2010 naar verwachting 126 kton bedraagt (dus net onder het NEC-plafond van 128 kton), met een onzekerheid van plus of min 20 kton. Voor de emissie van broeikasgassen uit de landbouw zijn nieuwe protocollen voorgesteld.

Het project EU-ruralis heeft in 2004 zijn eerste product opgeleverd. Gezien de enthousiaste reacties, nationaal en internationaal, wordt nu aan een vervolg gewerkt. Gesprekken daarover met LNV en de EU zijn gaande.

Het onderzoeksvorstel voor de tussentijdse Evaluatie van de Nota Duurzame Gewasbescherming (EDG) is met de bijbehorende deelprojectplannen Milieu, Economie en Voedselveiligheid in januari 2005 aangeboden aan de voorzitter van de stuurgroep EDG2006, de directeur Bodem Water en Landbouw (BWL) van VROM. Begin maart 2005 is het onderzoeksvorstel door de stuurgroep bestaande uit vertegenwoordigers van de directeuren van BWL (VROM) en Landbouw (LNV) goedgekeurd. De evaluatie zal in oktober 2006 wordt afgerond.

Voor het deelproject economie is de stuurgroep akkoord met een minder verstrekkende invulling dan in het ingediende voorstel. Vernieuwde opzet van deelproject economie is naar verwachting binnenkort gereed. Na gereedkomen hiervan zal de formele opdrachtbrief worden verstuurd door de ministeries. Voor een tweetal flankerende projecten is reeds opdracht verleend. Het tijdspad is krap.

Op 26 april is de eerste bijeenkomst van de maatschappelijke klankbordgroep gehouden, waaraan door 15 maatschappelijke organisaties is deelgenomen. Professor Rudy Rabbinge (WUR, Cie van Toezicht MNP, lid 1e Kamer) heeft toegezegd als voorzitter van het wetenschappelijk klankbord te willen gaan optreden.

Programma Duurzaamheid Landelijk Gebied

Door middel van kennis vanuit modellen en systeemanalyse landelijk gebied wordt vanuit deze programmalijn bijgedragen aan diverse projecten. Wat betreft het deelproject Deelstroomgebiedsvisionen is gewerkt aan de definitieve afronding van het analyserapport. Het rapport zal waarschijnlijk begin juni worden uitgebracht. De boodschappen ervan zijn in de Milieubalans 2005 en externe presentaties al breed uitgedragen.

Een interne workshop heeft plaatsgevonden over de PlattelandsOntwikkelingsPlannen (POP's). Voor dat met de resultaten van de workshop naar buiten wordt getreden, zal de analyse op een aantal punten nog aangescherpt worden.

Het rapport over het gekoppeld model LGM-SWAP (grondwatermodellering) is begin 2005 verschenen. Tegelijkertijd is de discussie met de waterinstituten over samenwerking vervolgd. Er is een principebesluit genomen om samen te gaan werken aan één modelinstrumentarium voor grondwater en (1D-)oppervlaktewater. Als opmaat daar naar toe wordt momenteel een discussie gevoerd over het te hanteren businessmodel. Een werkgroep heeft een plan voor de lange termijn ontwikkelingen van het grondwaterinstrumentarium opgeleverd. Met name de regionalisatie (detaillering) staat hierin centraal. Gezien de kosten, doorlooptijd en risico's is door MNP, gesteund door RIZA, een parallel spoor voorgesteld, dat aanzienlijk lagere kosten met zich brengt. De discussie wordt vervolgd.

8. Leefomgevingskwaliteit (LOK)

Programma Fysieke Leefomgeving

Een evaluatie is uitgevoerd van de voorgestelde nieuwe regelgeving voor regionale luchthavens. Hieruit blijkt dat rond regionale luchthavens de geluidsoverlast en de kans op een vliegtuigongeluk met meerdere dodelijke slachtoffers aanzienlijk toenemen, als gevolg van bouw van woningen en kantoren binnen gebieden waar geluidsniveaus en risico's van het vliegverkeer hoog zijn. Met de voorgestelde, nieuwe regelgeving krijgen provincies meer mogelijkheden om deze toenames tegen te gaan. Provincies moeten dan wel een aantal maatregelen nemen, gericht op een betere onderlinge afstemming van het vliegverkeer en het ruimtegebruik.

Met de Ministeries V&W en VROM is overlegd over de mogelijke rol van het MNP bij de Schiphol-evaluatie die deze ministeries momenteel uitvoeren. Concrete voorstellen worden afgewacht.

Programma Gezondheid, Welzijn en leefbaarheid, en Integrale Leefomgeving

In het *'Network for Environmental Risk Assessment and Risk Management'* (USA/Canada) zijn aanbevelingen opgesteld voor uitgangspunten bij en implementatie van het effectief luchtverontreinigingsbeleid. Belangrijke conclusies zijn:

- Het ontwikkelen en toepassen van een risico-reductie strategie, waarbij kosteneffectiviteit en blootstellings- en gezondheidswinst voor de bevolking worden gemaximaliseerd.
- Het optimaliseren van technologische en economische instrumenten en 'incentives'.
- Het opstellen van 'Global Air Quality Guidelines' via de WHO.
- Het doorrekenen van win-win beleid met de klimaatproblematiek.

De conclusies zullen worden aangeboden aan nationale en internationale overheden, waaronder de Europese Commissie.

In het *'State of the Environment and Outlook Report 2005'* voor het Europees Milieu Agentschap in Kopenhagen is een ontwerp opgenomen voor lange termijn doelen voor de bestrijding van luchtverontreiniging. Reden hiervoor is dat de huidige systematiek van risicobeoordeling, indicatoren en (overschrijding van) grenswaarden vaak knelpunten oplevert. Enkele suggesties uit het ontwerp zijn prioritering van aanpak op basis van gezondheidsimpact, reductie van de totale populatieblootstelling, en uitwerking van 'equity versus efficiency' afwegingen (ook in verband met hot-spot bestrijding) en bijbehorende kosten-baten analyses. Daarnaast wordt in het ontwerp voorgesteld om een thematische strategie te ontwikkelen, waarbij meer gericht en gedifferentieerd wordt omgegaan met grenswaarden in landelijke en stedelijke gebieden en in kosten en baten termen wordt afgewogen hoe effectief lokale en (regionale) achtergrondbijdragen kunnen worden teruggedrongen.

Voor het 7e Kaderprogramma van de Europese Commissie zijn aanbevelingen voorgesteld voor kennisinfrastructuren op milieugebied. De vier voorgestelde prioriteiten zijn:

- lange-termijn monitoringsnetwerk in de context van GEO/GMES,
- mega-computernetwerk, vooral voor klimaatmodellering,
- specifieke meetcampagnes voor emissies van luchtvaart en scheepvaart, en
- een milieu- en gezondheid informatie, impact en management systeem.

Met deze infrastructuren wordt het mogelijk om met monitoring, impact assessments, en beleidsevaluaties de gezondheid van de Europese burger te blijven bewaken en te bevorderen. De EU Council zal later beslissen over de financiering.

Besloten is om vervolgonderzoek te gaan uitvoeren naar Nuchter Omgaan met Risico's. De inhoud van dit onderzoek zal gericht zijn op verbreding naar meerdere beleidsdomeinen, kosten en baten in het risico- en veiligheidsbeleid, integrale en simultane afweging van meerdere risicoproblemen, diffe-

rentiatie en acceptatie bij vrijwillige en onvrijwillige (beheersbare) risico's van milieufactoren, en risico's in duurzaamheidsperspectief.

Als vervolg op het rapport 'Lange-termijn Bevolkingsscenario's voor Nederland', is in het rapport 'Scenario's voor Huishoudensontwikkelingen in Nederland' beschreven hoe de omvang en de samenstelling van de huishoudens zullen veranderen in vier scenario's/wereldbeelden. Huishoudensscenario's zijn belangrijk voor het beleid, aangezien het inzicht geeft in de mogelijke ontwikkeling van de druk op het milieu en de vraag naar ruimte in de komende decennia. De resultaten van deze studie zullen worden gebruikt in de duurzaamheidsrapportage en in de studie Welvaart en Leefomgeving (WLO), een co-productie van het CPB, MNP en RPB (zie hoofdstuk 2).

Het model waarmee mondiale bevolkingsontwikkelingen worden geschat (PHOENIX) is uitgebreid met een educatie-module, waarmee het opleidingsniveau van de 17 wereldregio's wordt beschreven aan de hand van de samenhang tussen inkomen en uitgaven aan onderwijsniveaus (primair, secundair en tertiair).

9. Informatievoorziening en Methodologie Planbureau (IMP)

De herbouw van het informatiesysteem Emissie Registratie (ER) is na een uitgebreide Europese aanbestedingsprocedure gegund aan Deloitte en is momenteel volop gaande. Met de NEA (Nederlandse Emissie Autoriteit) is overlegd over de integratie van informatie over emissiehandel in het Elektronisch Milieujaarverlag (eMJV). Het plan is om dit eerst provisorisch en in 2006 structureel via een nieuwe module in het eMJV te gaan regelen. Aan DGM is advies uitgebracht over de impact van Europese regelgeving ten aanzien van grotere openbaarheid van emissiegegevens. Uit deze quick scan met betrekking tot de Europese PRTR (Pollutant Release and Transfer Register) is door de staatssecretaris geconcludeerd, dat er in Nederland snel aanpassing nodig is van de Wet Milieubeheer en dat er meer, nu nog vertrouwelijke landbouwrapportages verkregen moeten worden. Met het CBS is een officieel convenant over de ER afgesloten. Zorgpunt blijft de continuering bij het CBS van de door bezuinigingen (wederom) bedreigde Milieustatistieken. Dit raakt nadrukkelijk ook het Milieu- en Natuurcompendium dat het MNP en CBS gezamenlijk uitbrengen. Samen met VROM participeert het MNP in de interdepartementale PIA-werkgroep onder leiding van het SCP, waarin mogelijke efficiëncywinst ten aanzien van statistieken en datavergaring rijksbreed wordt onderzocht. Dit traject is direct gekoppeld aan de CBS-bezuinigingen.

Gegevensvoorziening is voor het MNP essentieel. Daarom wil het MNP actief participeren in de sturing op de gegevensvoorziening die in opdracht van VROM, LNV en V&W plaatsvindt. Binnenkort volgt nader overleg met VROM over de structuur waarin dit optimaal zou kunnen plaatsvinden. Zoals al tweemaal door het MNP in het reguliere 3 DG-overleg is aangekaart, raakt dit ook nadrukkelijk de financiële aspecten van beschikbaarstelling van gegevens. Belangrijk is namelijk dat door of in opdracht van de overheid verzamelde gegevens zeker voor planbureauwerk gratis beschikbaar zijn en dat een verdere stroomlijning van geo-informatievoorziening activiteiten op nationale schaal plaatsvindt. Met (deels) door LNV gefinancierde organisaties in Wageningen probeert het MNP die samenwerking al te intensiveren. Qua sturing van monitoring wil het MNP in 2005 in overleg met VROM primair een voorziening voor luchtkwaliteit monitoring gaan instellen.

De migratie van het MNP-kerninstrumentarium naar de nieuwe technische MNP-infrastructuur is grotendeels voltooid. Dit omvat ook de eerste fase van de herbouw van het informatiesysteem Indibase, waarin kernindicatoren uit MNP-publicaties worden beheerd. In de Milieubalans en de Natuurbalans 2005 is en wordt hiervan al gebruik gemaakt. Door de gerealiseerde nieuwe ICT Architectuur worden voor het MNP ook de op webtechnologie gebaseerde samenwerkingsmogelijkheden met andere instituten groter. Dit geldt ook voor het inmiddels binnen RIVM operationele Geoloket. Met diverse organisaties (VROM, RPB, DLG, WUR/Alterra) wordt overlegd over intensivering van samenwerking op Geodata-gebied. Binnen het MNP is de volgende stap na de voltooiing van de ICT Architectuur nu het ontwerp van de architectuur voor gegevens en applicaties, zodat ook deze laag in de informatie infrastructuur verder zal worden gestroomlijnd. Dit mede ter facilitering van samenwerking in het externe netwerk. In het kader van de interne verzelfstandiging van het MNP is in het eerste trimester van 2005 veel aandacht besteed aan het operationeel krijgen van de nieuwe website MNP.nl. Een belangrijk punt in de komende periode wordt ook de heroverweging van bestaande ICT Dienstverleningsovereenkomsten met het RIVM.

In het MNP-modelonderzoek ligt het accent op modellering voor duurzaamheid assessments. Nadere verantwoording en evaluatie van de indicatorenset en bijbehorende methodologie voor duurzaamheidsanalyse staat in 2005 voorop. Een inventarisatie van kansrijke methoden voor modellering van duurzaamheid en daarbij behorende internationale samenwerkingsrelaties is inmiddels uitgevoerd. Als uitvloeisel hiervan is 2005 binnen het eigen MNP-onderzoek een project ingericht waarin de meest veelbelovende nieuwe methoden en modellen op praktische MNP-cases tezamen met externe instituten zullen worden beproefd. Het gaat in eerste instantie om geavanceerde metamodellering, een modelmatige aanpak voor evolutionaire economie, een evaluatie van methoden voor kosten-baten analyses en operationele benaderingen van het begrip kwaliteit van leven. Op methodologisch gebied is er veel externe belangstelling voor de inmiddels ook op Internet beschikbare Leidraad Omgaan met Onzekerheden. In het verlengde hiervan heeft een uitwerking van de leidraad plaatsgehad, specifiek ge-

richt op het verantwoord omgaan met ruimtelijke onzekerheden. Deze richtlijnen zijn thans gereed en zullen nu in de MNP-praktijk worden beproefd. Verder wordt tezamen met universiteiten onder andere gewerkt aan een styleguide voor communicatie over onzekerheden en aan de betekenis van participatie voor beleidsassessments. Daarnaast participeert ook DGM in een begeleidingsgroep voor AIO-onderzoek naar het omgaan met onzekerheden door planbureaus (CPB en MNP) en ministeries zoals VROM. Die groep is bijeengevoegd in het 1e trimester 2005. Samen met diverse waterinstituten probeert het MNP bij te dragen aan nationale samenwerking op het gebied van de modellering van grond- en oppervlaktewater. Dit raakt nadrukkelijk ook de mogelijke oprichting van een Delta Instituut en de gezamenlijke profilering van overheidsorganisaties zoals MNP en RWS/RIZA versus de rol van marktgerichte kennisinstituten zoals TNO/NITG, WL Delft en WUR/Alterra.

BIJLAGE**STAND VAN ZAKEN PRODUCTEN EN DIENSTEN 2005**

PRODUCT	PLANNING	STAND VAN ZAKEN
Milieubalans	Mei	Gereed
Gezamenlijke planbureauverkenning Welvaart en leefomgeving	Mei	December
Duurzaamheidsrapportage	September	Vervallen
Rapportages emissieregistratie	Doorlopend	
Milieu- en natuurcompendium	Continu	
Natuurbalans	September	
Optimalisatie EHS	Mei	Juni
Rapport Methodiek Natuurkosten	Oktober	April, gereed
Rapportages internationale biodiversiteit	Diverse	
Internationale emissierapportages	Diverse	
Referentieraming broeikasgassen en verzurende stoffen	Maart	Gereed
Optiedocument reductiemaatregelen broeikasgassen en verzurende stoffen	Mei	
Rapportage Europese benchmark energie-efficiency	Mei	
Rapportage bijdrage biobrandstoffen aan verkeersdoelen	December	
Rapport analyse nationale allocatieplannen	Juli	
Rapport macro economische effecten emissie reductiedoelstellingen	Maart	Juli
Analyse relatie energiebeleid en (mondiale) duurzaamheid	Oktober	
GEO IV; Vulnerability workshops	November	
Ex ante evaluatie beleidsopties post Kyoto	Oktober	
Mitigatiescenario's	September	
Bijdragen 4 ^e Assessment rapport IPCC	December	
Beoordeling nieuwe EU-commissie voorstellen op milieugebied (BNC-fiches)	Diverse	
Rapport/quick scan EU-voortgangsrapportage duurzaamheidsdoelen	September	
Ex ante evaluatie CAFE voorstellen	April	Augustus
Beoordeling van het Nationaal Luchtkwaliteitsplan	(Onvoorzien)	April, gereed
Effecten aanvullende maatregelen op knelpunten luchtkwaliteit	(Onvoorzien)	April, gereed
Vergelijking kosteneffectiviteit Nederlands milieubeleid versus Europa	December	
ETC-ACC rapporten	Doorlopend	
CCE rapporten	Doorlopend	
Rapport casuïstiek afwenteling	September	

PRODUCT	PLANNING	STAND VAN ZAKEN
Evaluatie Kaderrichtlijn Water	November	
Tussenrapportages Monitoring ruimtelijke ontwikkeling	Mei	
Rapport ruimtelijk beleid, instrumenten WRO en grondprijzen	December	
Rapport milieu-effecten van investeringen in het onderliggend wegennet	Juni	
Evaluatie EU White Paper Transportation	Maart	Gereed
Rapport Ecologische gevolgen Gemeenschappelijk Landbouwbeleid	December	
Actualisatie Nederlandse ammoniakemissie	Juni	
Advies mogelijkheden en gevolgen regionale toetsing nitraatnorm	December	
Rapport Hinder en risico's rond Schiphol door ontwikkelingen in luchthavengebruik en in de regio	Maart	Juli
Briefrapport opties voor milieunormering Schiphol	December	
Rapport knelpunten lokale milieukwaliteit , nu en in 2010	December	
Rapport analyse opties voor het risicobeleid (vervolg Nuchter Omgaan met Risico's)	November	